

संत भक्तराज विरचित भजनामृत (मराठी)

मुख्य अनुक्रमणिका

(काही वैशिष्ट्यपूर्ण सूत्रे (मुद्दे) ‘*’ या चिन्हाने दर्शवली आहेत.)

१. हृद्गत : प.पू. श्रीमत् सद्गुरु भक्तराज महाराज	८
२. मनोगत	११
३. हे तो प्रचीतीचे बोल : प्राचार्य डॉ. विजय सदाशिव चिटणीस	१६
४. भजनांची विविध अंगे	१८
५. ग्रंथाचा इतिहास व या मुद्रणाची वैशिष्ट्ये	३७
६. भजनापूर्वीची प्रार्थना	४३
७. भजने	४५
८. भजनानंतर म्हटल्या जाणाऱ्या प्रार्थना व आरत्या	२१५
९. भजनरचनांचे दिनांक	२२८
१०. काही भजनपंक्तींची विषयसूची	२३२
११. विषयवार भजने, प्रार्थना व आरत्या	२५३
१२. भजने, प्रार्थना व आरत्या यांच्या सूची आणि त्यांतील प्रमुख विषय	२५६

मनोगत

मुख्य अनुक्रमणिका

१. प.पू. श्रीमत् सद्गुरु भक्तराज महाराज	११
२. इतर विषयांवरील लिखाण व अध्यात्मविषयक लिखाण	१२
३. सर्वसाधारण लेखकाचे लिखाण व संतांचे लिखाण	१३
४. वेद व भजने	१३
५. भजनांचे महत्त्व	१४
६. इतर सर्वोच्च संतांची भजने व प.पू. भक्तराज महाराजांची भजने	१४
७. गा भक्तराज भजना ।	१५
८. प्रार्थना	१५

१. प.पू. श्रीमत् सद्गुरु भक्तराज महाराज

पूर्णत्वाला पोहोचलेले संत, म्हणजे सगुणात राहूनही निर्गुणाची सतत अनुभूती घेणारे, सर्वज्ञानी व सर्वशक्तीमान असे संत. हल्लीच्या काळात तरी असे सहजावस्थेत असलेले संत हाताच्या बोटांवर मोजण्याइतकेही असतील कि नाही, ही शंकाच आहे; कारण श्री संत नारायणबुवा जालवणकर यांनी त्यांच्या 'उपासना-सागर' या ग्रंथात असे लिहिले आहे की, असा संत केव्हातरी एखादाच पृथ्वीवर असतो. मला परिचित असलेल्या एका संतांनी असे सांगितले आहे की, चतुर्दश लोकात्मक ब्रह्मांड शोधूनसुद्धा असे सद्गुरु लाभणे दुर्लभ असते. श्रीसद्गुरु भक्तराज महाराज अशा कोटीतले आहेत. त्यामुळेच महाराजांचे हजारो भक्त स्वतःला भाग्यवान समजतात. महाराजांना आम्ही बाबा म्हणतो. बाबा मनाने सतत निर्गुणावस्थेत असतात; म्हणजेच सत्-चित्-आनंदावस्थेत असतात. म्हणूनच त्यांना मायेतलेही ब्रह्म सतत जाणवते. त्यामुळे त्यांच्या बोलण्यात अध्यात्माबरोबरच जेवण, खाणे, प्रवास, राजकारण असे सर्व तऱ्हेचे विषय येत असतात; मात्र अशा तऱ्हेच्या सर्व विषयांवर बाबा बोलत असल्याने, बाबांकडे प्रथम येणाऱ्यांच्याच काय, तर काही उच्चकोटीच्या साधकांच्याही मनात असा प्रश्न निर्माण होतो की, 'बाबा हे खरोखरच संत आहेत का ?'

बाबा स्वतः सत्-चित्-आनंदावस्थेत असल्याने सद्गुरु (सत् गुरु) पदावर विराजमान आहेत. गुरु शिष्यांना साधना करायला सांगतात, तर सद्गुरु शिष्यांकडून साधना करवून घेतात. बाबा

आपल्या शिष्यांकडून साधना म्हणजे नामस्मरण करवून घेतात, असा बऱ्याच जणांचा अनुभव आहे. नामस्मरण हीच सर्वोपयोगी व सर्वोत्तम अशी साधना असल्याचे बाबांनी विविध भजनांतून सांगितले आहे.

२. इतर विषयांवरील लिखाण व अध्यात्मविषयक लिखाण

या पुस्तकात भजने लिखित स्वरूपात आहेत; म्हणून प्रथम आपण इतर विषयांवरील लिखाण व अध्यात्मविषयक लिखाण यांतील फरक समजून घेऊ. इतर विषयांवरील लिखाण मायेसंबंधात असल्याने व माया 'सांत' (स + अंत म्हणजे शेवट असलेली) असल्याने ते लिखाण जास्त काळ टिकत नाही. याउलट अध्यात्मविषयक लिखाण ब्रह्मासंबंधी असल्याने व ब्रह्म अनादी व अनंत असल्याने, ते लिखाण अनंत काळ टिकू शकते. म्हणूनच फार प्रसिद्ध असलेल्या, अगदी ज्ञानपीठ किंवा नोबेल पारितोषिक मिळविलेल्यांचे लिखाणही फार काळ टिकत नाही, तर अध्यात्मविषयक वेद, उपनिषदे, भागवत, योगवासिष्ठ, रामायण, महाभारत वगैरे ग्रंथ हजारो वर्षे टिकून आहेत. दासबोधात 'ग्रंथ कशाला म्हणतात', या विषयावर लिहितांना समर्थ रामदासस्वामींनी असे सांगितले आहे, 'ज्या ग्रंथामुळे भक्ती, ज्ञान व वैराग्य प्राप्त होऊन अज्ञानग्रंथींचा नाश होतो, त्यालाच ग्रंथ म्हणावे.' म्हणूनच अध्यात्मावरील पुस्तकालाच 'ग्रंथ' म्हणावे. इतर विषयांवरील पुस्तकांना 'ग्रंथ' ही संज्ञा योग्य नाही.

३. सर्वसाधारण लेखकाचे लिखाण व संतांचे लिखाण

पुढील तक्त्यात सर्वसाधारण लेखकाचे लिखाण व संतांचे लिखाण यांतील फरक स्पष्ट केला आहे.

	सर्वसाधारण लेखकाचे लिखाण (टक्के)	संतांचे लिखाण (टक्के)	भोंदू संत
१. शब्दशक्ती	२	३०	-१
२. नादशक्ती	२	३०	-१
३. लेखकाच्या आध्यात्मिक पातळीनुसार शब्द व नाद यांवर होणाऱ्या त्याच्या संस्कारांमुळे निर्माण होणारी शक्ती	१	४०	-३
एकूण परिणामकारक शक्ती	५	१००	-५

(संकलक प.पू. डॉ. आठवले यांना ध्यानात मिळालेले ज्ञान)

या तक्त्यावरून एक गोष्ट लक्षात येईल की, संतवाङ्मयात इतर वाङ्मयापेक्षा कितीतरी पटीने जास्त शक्ती असते. या शक्तीमुळेच ते वाङ्मय काळाची परीक्षा उत्तीर्ण होऊन टिकून रहाते.

४. वेद व भजने

जसे वेदांचे महत्त्व नुसते त्यांच्या शब्दांत नाही, तर त्यांच्या उच्चारांत व नादातही आहे, तसेच भजनांचेही आहे. म्हणूनच जसे वेदऋचा वाचनाला महत्त्व नाही, तर संथा घेऊन योग्य उच्चार करायला शिकून वेदपठण करणे महत्त्वाचे आहे, तसेच भजनही योग्य पद्धतीने म्हणणे आवश्यक आहे. म्हणूनच भजने म्हणतांना पेटीवाले, तबलजी व इतर साथीदार यांना भजन कसे म्हणायचे, हे बाबा पुन्हा पुन्हा शिकवितांना दिसतात. तरीसुद्धा हे विशेष आहे की, वेदोच्चार जसे व्हायला पाहिजेत तसे न झाले, तर वेदपठण करणाऱ्याच्या जीवनावर दुष्परिणाम होऊ शकतात; परंतु गुरुभक्तांचे भजने म्हणणे हे भावपूर्ण असल्याने ती वेडीवाकडी म्हटली, तरी दुष्परिणाम न होता त्यांचा उद्धारच होतो.

५. भजनांचे महत्त्व

सर्वोच्च प्रतीचा आनंद चिरंतन मिळावा, हे प्रत्येक प्राणीमात्राचे ध्येय असते. ते साध्य करण्याचा एकमेव मार्ग म्हणजे साधना. साधनामार्ग अनेक आहेत. त्यांतील सर्वांत सोपा व सर्वांना आचरता येण्यासारखा मार्ग म्हणजे भक्तीमार्ग. भक्ती अनेक प्रकारे करता येते. तिचे प्रमुख प्रकार नऊ आहेत. त्यांना 'नवविधा भक्ती' असे म्हणतात. १. श्रवण २. कीर्तन ३. (नाम) स्मरण ४. पादसेवन ५. अर्चन (पूजन) ६. वंदन ७. दास्य ८. सख्य ९. आत्मनिवेदन. या नऊ प्रकारांमुळे भक्ती निर्माण व्हायला व वाढायला मदत होते. बाबांच्या आवडीचे भजन हे 'कीर्तन' या प्रकारात मोडते. भजन हा शब्द भज् (भक्ती करणे) या धातूपासून झाला आहे. 'न' हा शब्द कृतीदर्शक आहे, उदा. दर्शन, नमन, मनन वगैरे. भजन बहुधा मोठ्याने म्हणत असल्याने भजन करणाऱ्या बरोबरच ते ऐकणाऱ्याच्या मनातही भक्ती निर्माण व्हायला लागते. नवविधा भक्तीतील इतर कोणत्याही प्रकारामुळे हे साध्य होऊ शकत नाही. हेच भजनाचे वैशिष्ट्य आहे व म्हणूनच बाबांना भजने अतिशय प्रिय आहेत. भजनांचे महत्त्व श्री संत कबीर यांनी पुढीलप्रमाणे स्पष्ट केले आहे.

पर्वत सूना एक वृक्ष बिना । वृक्ष सूना एक पान बिना ।

मंदिर सूना एक दीप बिना । नारी सूनी एक पुरुष बिना ।

पुरुष सूना एक पुतर बिना । कहत कबीरा सुन भाई साधु ।

सब जगत सूना एक भजन बिना ॥

६. इतर सर्वोच्च संतांची भजने व प.पू. भक्तराज महाराजांची भजने

भजन कशा तऱ्हेने म्हटले जाते, यावर नादशक्ती अवलंबून असते. संत ज्ञानेश्वर, तुकाराम, रामदास वगैरेंचे श्लोक, अभंग, भजने, वगैरे ते कशा तऱ्हेने म्हणायचे, याचे ज्ञान आपल्याला हल्ली नसल्याने त्यांचे श्लोक, अभंग, भजने वगैरेंचा पुरेसा फायदा आपल्याला मिळू शकत नाही. याउलट बाबा स्वतः भजने म्हणत असल्याने नादशक्तीचाही फायदा आपणास मिळू शकतो. गेली जवळजवळ चाळीस वर्षे बाबांनी तीच भजने परत परत म्हटल्याने त्यांच्या भजनातील प्रत्येक अक्षरावर संस्कार होऊन शब्दशक्तीही प्रचंड प्रमाणात वाढलेली आहे.

या सर्व गोष्टींमुळे ही भजने नुसती भजने न रहाता प्रासादिक म्हणजे प्रसादाप्रमाणे झाली आहेत. असे असल्यामुळे गेल्या चाळीस वर्षांत बाबांच्या भजनांवर हजारो लोक संमोहित झाले आहेत. भजने पुन्हा पुन्हा म्हटल्याने त्यांना 'भजनामृत' म्हणजे 'भजनरूपी अमृत' का म्हटले आहे, हेही साधकांना अनुभवता येईल. जन्म-मृत्यूच्या फेऱ्यातून वाचवून मोक्षाला नेण्याचे सामर्थ्य या भजनांत आहे.

साधनाकाळ ते सद्गुरुपदावर आरूढ झाल्यानंतरचाही काही काळ या काळात महाराजांनी ही भजने तयार केलेली आहेत. त्या त्या अवस्थेत असलेल्या साधकाला आपल्या मनातले भाव त्या त्या भजनात व्यक्त केले गेले आहेत, असे वाटते. पुढच्या टप्प्यात साधारणतः काय अनुभवायला मिळेल, याचेही मार्गदर्शन होते. 'प्रकरण १०' मध्ये काही भजनपंक्तींची विषयसूची दिली आहे. त्यावरून याची कल्पना येईल.

७. गा भक्तराज भजना ।

मार्ग मिळेना भक्ती घडेना । गुरुचरण ते दृष्टी पडेना ।
परि करितोस मनी का चिंता । साधका, गा भक्तराज भजना ॥ १ ॥
साधनेत त्या कितीही अडचणी । ऐहिक आणि पारमार्थिकही ।
परि करितोस मनी का चिंता । साधका, गा भक्तराज भजना ॥ २ ॥
अनुभूती येईल तत् तत्त्वाची । बुडशील आनंदाच्या डोही ।
मग आनंदठेवा देण्या इतरा । साधका, गा भक्तराज भजना ॥ ३ ॥

८. प्रार्थना

तव आज्ञेने तवची कृपेने । तव भजनावरी लिहिले गेले ।
त्या भजनांच्या भावार्थाची । प्रभूनामाच्या महतीची ।
जाणीव सर्वा व्हावी । हीच प्रार्थना गुरु तव चरणी ॥

(९ फेब्रुवारी १९९५)